Çanakkale Bağlamında 1934 Trakya Yahudi Olayları

Halil ŞİMŞEK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

ŞİMŞEK, Halil, Çanakkale Bağlamında 1934 Trakya Yahudi Olayları. *CTAD* Yıl 5, Sayı 9 (Bahar 2009), 137-150.

1934 yılı Haziran ayında Çanakkale'de başlayan; sonrasında Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerine yayılan olaylar, Cumhuriyet dönemi Yahudi azınlığın yaşamında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Siyonizm'in cemaat mensupları arasında geçmişe nazaran daha fazla ilgi görmeye başlaması ve Filistin'e ilk kitlesel göç taleplerinin ortaya çıkması olayların iki önemli sonucu olarak değerlendirilebilir. Çalışmada Trakya Olayları; başlangıç, sonrası aşamaları ve sonuçlarıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Tarihi, Yahudi, Trakya Olayları, Çanakkale.

ŞİMŞEK, Halil, Jewish Events in Thrace in Çanakkale Context. *CTAD* Year 5, Issue 9 (Spring 2009), 137-150.

The events starting in Çanakkale in June, 1934; and then spreading to the cities named Edirne, Tekirdağ, Kırklareli became a turning point for the lives of Jewish minority of the republic era. Zionism's starting to get more attention than as in the past among the religious community members and the coming out of the first massive emigration requests to Palestine can be considered as two crucial outcomes of the events. In the study, the events in Thrace are dealt in terms of their beginning, post periods and outcomes.

Key words: The History of Turkish Republic, Jewish, Thrace Conflicts, Çanakkale.

Giriş

Çanakkale'de başlayıp daha sonra Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli'ne yayılan 1934 yılı Haziran ayına tarihlenen Trakya Yahudi olaylarının sonuçları itibarıyla bölgenin nüfusunu ve ekonomik yapısını etkilemiştir. Başlangıcında basına aksetmeyen, sonra ise Hükûmetin konunun üzerine gitmesiyle gündeme gelen bu olaylar sonunda bölgede ikamet eden onüç bin Yahudi'den yaklaşık üç bini

bulundukları yerleri terk ederek İstanbul'a sığınmışlardır.[1] Alınan önlemler sonucu olaylar yatışmış ve İstanbul'a sığınan bu kişiler evlerine geri dönmüşlerdir. Yaşananlardan bir bakıma daha önemli ve kalıcı olanı o güne değin Türkiye Yahudileri genelinde iltifat görmeyen Siyonizm'in ilgi görmeye başlamasıdır. Bu durum Musevi cemaati açısından değerlendirildiğinde, II. Meşrutiyet'ten itibaren yaşanan süreçte köklü bir değişim olarak değerlendirilebilir.[2] Olaylar sonrası Siyonizm'e karşı başlayan ilgi, beraberinde Filistin'e göçü de gündeme getirecek ve Türkiye Yahudilerinin ilk kitlesel göç talepleri 1934 Trakya Olayları sonrası yaşanacaktır. Bu bağlamda Trakya'dan İstanbul'a gelenlerin önemli bir bölümü daha sonra Filistin'e göç edecektir.[3]

Trakya Yahudi Olayları Başlamadan: 1934 Yazı

Olayların meydana geldiği 1934 yılı yaz ayları bölgede askerî hareketliliğin yaşandığı bir dönemdir. İtalya'da Mussolini'nin iktidara gelmesi ve izlediği yayılmacı politikalar bölge ülkeleriyle birlikte Türkiye'yi de savunma programlarını gözden geçirmeye zorlamıştır.[4] Nitekim 1934 yazı Çanakkale Boğazının tahkim edilmesi için faaliyetlere başlandığı bir dönemdir. Söz konusu dönemde Trakya'da üç milyon ton ham yün alımı ve mekanize bir askerî birliğin kurulması çalışmaları yapılmıştır.[5] Tüm bunlar bölgenin muhtemel bir İtalyan saldırısına karşı hazırlık çalışmalarıdır.

Bu çerçevede Avrupa'nın II. Dünya Savaşına doğru hızla yol aldığı bir dönemde, bölgenin güvenlik ve savunmasına yönelik olarak azınlıkların göç ettirilmesi de düşünülmektedir. Resmî makamları böyle bir düşünceye iten temel faktör muhtemel "casusluk faaliyetleri"nden duyulan endişedir.[6]

---

[1] *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1.

[2] Siyonizm'in özellikle İstanbul Yahudi cemaati tarafından haberdar olup, ilgi göstermelerinin tarihi 1908 sonrasıdır. Öncesi itibarıyla Siyonizm, Türkiye Yahudi cemaati mensupları arasında çok az bilinmektedir. II. Meşrutiyet sonrasıdır ki Siyonistler yerel destek görmeye başlayacaklardır. Bu dönemde Siyonist faaliyetlerin merkezi İstanbul olacak taşra bu konuda pasif kalacaktır. Bkz. Aron Rodrigue, *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Ayraç Yay., Ankara, 1997, s. 189-198. Trakya Olayları, bölge ve genel olarak taşra bağlamında Siyonizm'in tanınması, Siyonist propagandaların cemaat mensuplarınca kabul görmeye başlaması bağlamında önemlidir.

[3] Siyonizm'e karşı uyanan ilgi ve beraberindeki göç talepleriyle ilgili olarak, çalışmaları özellikle Yahudi arşiv kaynaklarına dayanan Rıfat N. Bali'nin eserlerine bakılabilir. Bkz. Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923–1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 258–265.

[4] Mustafa Kemal Paşa, Türkiye'ye karşı bir tehlikenin İtalya'dan geleceğini ve bu tehdidin ilk hedefinin de Trakya olacağını düşünüyordu. Bkz. Faik Ahmet Barutçu, *Siyasî Hatıralar, Milli Mücadeleden Demokrasiye*, Ankara, 2001, 21. Yüzyıl Yayınları, s. 542.

[5] Bali, "Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları", http://www.anarres.net/yah/tr/trol6/ html, 01.07.2005; *Tarih ve Toplum*, Cilt 31, Sayı 186, Haziran 1999, s. 47–55.

[6] Amerikan Millî Arşivleri, 29 Haziran 1934 tarihli ve 867.4016/Jews/9 sayılı belgeden aktaran Bali, "Yeni Bilgiler" (e-metin).

Bu muhtemel casusluk faaliyetlerinden duyulan endişeden olsa gerek Türk basınında azınlıklar ve casusluk ile ilgili haber ve tefrikalar da çıkmaktadır. Örneğin, 25 Haziran 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan"Casuslar Arasında" adlı dizi "İtilâf devletleri Türkiye'de yaşıyan ekalliyetlerden hakikî casus orduları teşkil etmişlerdi!" başlığı ile verilmekte ve konuya dikkat çekilmektedir.[7] Öyle anlaşılıyor ki üzerinden henüz onbeş yıl geçmiş olan I. Dünya Savaşında yaşananlar hafızalardan silinmemiştir. Gerek Dünya Savaşı ve gerekse Millî Mücadele yıllarında azınlıklarla ilgili olarak yaşanan olumsuzluklar kapıya dayanan yeni bir dünya savaşı öncesi yeniden gündeme gelmektedir.

Yine 11 Temmuz tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Trakya'ya muhacir iskânı üzerinde durmakta ve gazete haberlerine istinaden Yugoslavya, Romanya ve Bulgaristan'dan 50.000 Türk'ün göçüyle ilgili olarak bu insanların nerelere iskân edilecekleri konusunda bir bilgi olmadığı ancak Tuna boyu ile Trakya arasında iklim açısından fark olmadığından en uygun yerin Trakya olacağı kaydedilmektedir. Devamla konu ülke savunmasına getirilmekte, Trakya üzerindeki Bulgar iddialarının herkesçe bilinen bir gerçek olduğundan hareketle; "*Türkiye'nin elinde Avrupa'da kalan son toprakların muhafazası için en büyük istinatgâh insan kuvveti, nüfustur... Türklerin ağzından Trakya'nın ismini işittikçe köpüren Bulgarların bu açık ihtirası karşısında, Trakyayı nüfus itibarile kuvvetlendirmek, Türklüğün en büyük, en mühim, en birinci vazifesidir.*" denilmektedir.[8]

1934 yılı yaz ayları basında Trakya üzerinde Bulgar isteklerine dair haberlerin yer aldığı bir dönemdir. 28 Haziran 1934 tarihli *Cumhuriyet*'te, "Trakyanın ehemmiyeti" başlıklı yazıda, bölgede Umumî Müfettişlik ihdas edilene kadar hatta ondan sonra da burasının kıymetinin anlaşılamadığından şikâyet ediyor, Türkiye'ye gelecek bir tehdidin Trakya üzerinden geleceğini, bundan dolayı; "*...Bunu bilen Türklük, Trakya'ya bütün kuvvetile ve sımsıkı basmağa mecburdur. Çünkü, dünyanın en mühim deniz geçitlerinden biri olan Boğazlara hâkim olduğumuz içindir ki siyaset, sevkülceyş ve iktisat itibarile dünyada mühim bir mevkiimiz vardır. Trakyasız ve İstanbulsuz Türkiye, Asyanın ortalarında yarı müstakil Türkistan devletinden farksız olur...*" denilmekte ve Trakya Umumi Müfettişliğinin oluşturulmasının yerinde bir karar olduğu ifade edilmektedir.[9]

Abidin Daver, 6 Temmuz 1934 tarihli Cumhuriyet'te kaleme aldığı "Bulgar dostlarımızın manasız hiddeti" başlıklı makalesinde Bulgaristan'ın Trakya üzerindeki 'ihtirasları'ndan bahisle yazısını; "*Trakya imar edilecek, nüfusu, serveti artırılacak ve Edirne Türklüğün, garbe açılan kapısı ve Sultan Selim Camii de Türklüğün*

[7] *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1934, s. 2.

[8] *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1934, s. 3.

[9] *Cumhuriyet*, 28 Haziran 1934, s. 5.

Avrupaya bakan abidesi olmak şerefini ebediyen muhafaza edeceklerdir." ifadeleriyle tamamlamaktadır.[10]

Zamanın önde gelen gazetelerinden Cumhuriyet'in konuyu bu şekilde ele alması şüphesiz devlet yönetiminin politikaları hakkında ipuçları vermektedir. Olası bir savaş ve açık olarak görülen İtalyan tehdidi yeni güvenlik politikalarını zorunlu kılmakta, bölgenin nüfus yapısı üzerinde durulması gereken bir nokta olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda stratejik öneme sahip Çanakkale Boğazı ve civarının nüfus yapısı güvenlik endişesi taşıyan kamuoyunun gündemindedir.

Bazı araştırmacılara göre[11] Trakya Olaylarının yasal gerekçesi 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu'dur.[12] Konuyla ilgili olarak Zafer Toprak "Ankara ulusal kimlik arayışı doğrultusunda savaş öncesi sınır bölgelerinde bazı düzenlemelere gitmektedir. İskân Kanunu bu yolu açan bir mevzuattır." demektedir.[13]

Dokuz fasıl ve 52 maddeden oluşan kanunun ilk maddesiyle, "*Türkiyede Türk kültürüne bağlılık dolayısile nüfus oturuş ve yayılışının, bu kanuna uygun olarak, İcra Vekillerince yapılacak programa göre, düzeltilmesi Dâhiliye Vekilliğine verilmiştir.*"[14] 2510 sayılı İskân Kanunu'nun ikinci maddesiyle ülke iskân bakımından üç mıntıkaya ayrılıyordu. Buna göre; 1 numaralı mıntıkalar Türk kültürlü nüfusun tekâsüfü istenilen yerlerdir; 2 numaralı mıntıkalar: Türk kültürüne temsili istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir. 3 numaralı mıntıkalar ise yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebeplerile boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.[15] Bir numaralı mıntıkalar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun tamamını içine almaktadır. İki numaralı mıntıkalar, Ege, Marmara, Trakya ve Akdeniz bölgeleridir.

Kanunun 11. madde A fıkrasına göre ise, "*Ana dili Türkçe olmıyanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır.*"[16] 13. madde, ikinci fıkra, Ç bendine göre, "harsî, siyasî, idarî,

---

[10] *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1934, s. 1, 2.

[11] Bkz. Halûk Karabatak, "Türkiye Azınlık Tarihine Bir Katkı 1934 Trakya Olayları ve Yahudiler", *Tarih ve Toplum*, Cilt 25, Sayı 146, Şubat 1996, s. 68–150; Avner Levi, "1934 Trakya Yahudileri Olayı Alınamayan Ders", *Tarih ve Toplum*, Cilt 26, Sayı 151, Temmuz 1996, s. 11-17; Zafer Toprak, "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", http://www.anarres.net /yah/tr/trol4.html, 03.12. 2005.

[12] Bkz. *Düstur,* Üçüncü Tertip, Cilt 15, Ankara, 1934, s. 1156–1175.

[13] Toprak, agm.

[14] *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt 15, Ankara, 1934, s. 1156.

[15] Aynı yer. İskân Kanunu ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 88-89. Ayrıca Faik Bulut, *Belgelerle Dersim Raporları*, İstanbul, 1991, Yön Yayınları, s. 221.

[16] *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt 15, Ankara, 1934, s. 1159.

içtimaî, askerî, iktisadî sebeplerle nakline lüzum görülenler" İcra Vekilleri Heyeti kararıyla nakil ve iskân edilebilirler. Yine aynı maddenin üçüncü fıkrası gereği, "*Türk ırkından olmıyanların serpiştirme suretile köylere ve ayrı mahalle ve küme teşkil edemiyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskânı mecburidir.*"[17] Son olarak 29. madde, B fıkrasına göre, bir ve üç numaralı mıntıkalardan iki numaralı mıntıkaya naklolunanlar "*...on yıl sonra dahi, İcra Vekilleri Heyeti kararı olmadıkça başka yerlere gidip yurt tutamazlar.*"[18]

Görüldüğü gibi, savaşın yaklaştığını gören Türk hükûmeti, bir önceki dünya savaşında Ermeni meselesinde yaşadığı tecrübelerin tekrarının yaşanabileceği endişesiyle 2510 sayılı İskân Kanunu ile tedbirler almıştır. Çıkacak böyle bir savaşta birinci derecede tehdit alanı Trakya ve Boğazlar bölgesidir.[19] Trakya ve boğazların tahkim edildiğine dair haberler dönemin gazetelerine de yansımaktadır.[20] Diğer taraftan Kanun, Doğu Anadolu'da meydana gelen ayaklanmalar ile ilgili olmakla birlikte,[21] esas olarak belirtileri ortaya çıkmış bir savaşa hazırlık çerçevesinde isyanın çıktığı bölgelerde kalıcı olarak asayişi sağlamaya ve sağlıklı asker teminine yöneliktir denilebilir.[22]

Trakya olayları üzerine bir çalışması olan Halûk Karabatak, olaylara bir hazırlık aşaması olarak, 19 Şubat 1934 tarihinde kabul edilen "Umumî Müfettişlik Teşkilatına Dair Kanun"a istinaden kurulan, Çanakkale, Tekirdağ, Edirne ile Kırklareli illerini içine alarak merkezi Edirne olan *Trakya Umumî Müfettişliği*'ni değerlendirmektedir. Amerika'nın İstanbul konsolosunun raporlarına dayanarak verdiği bilgilerle, bölgeye ilk olarak tayin edilen İbrahim Tali (Öngören) Bey'in Mustafa Kemal Paşa ve CHP'ne yakınlığını ve konsolos tarafından "görevi kamuoyuna bulanık bilgiler vermek olan bir bürokrat" olarak tanımlandığını[23] aktaran Karabatak, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Meclis'teki konuşmasına da atıf yaparak "*...Buna göre, İbrahim Tali Bey, Trakya'daki iskân düzenlemelerinden birinci derecede sorumluydu. Rastlantıya bakınız ki, İskân Kanunu'nun çıkmasından sadece iki ay önce Trakya'da bir Umumî Müfettişlik kuruluyor, sonra da Kanun'un 47. maddesi ile nakil işleri Umumî müfettişlerin sorumluluğuna bırakılıyor.*" demektedir.[24]

---

[17] *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt 15, Ankara, 1934, s. 1161.

[18] *Düstur*, Üçüncü Tertip, Cilt 15, Ankara, 1934, s. 1166.

[19] Karabatak, agm., s. 70.

[20] "Trakya ve Boğazları tahkim ediyormuşuz", *Haber – Akşam Postası***,** 12 Temmuz 1934, s. 10.

[21] Bkz. Faik Bulut, *Belgelerle Dersim Raporları*, Yön Yayınları, İstanbul, 1991.

[22] Aşiretlerin iskânıyla ilgili olarak çalışmalar Trakya olaylarının devam ettiği ve Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın inceleme amacıyla bölgede bulunduğu Temmuz ayı başlarında da devam etmektedir. Bkz. *Akşam*, 10 Temmuz 1934, s. 2.

[23] 867.4016 Jews/9 No: 310, Elçi Robert P. Skinner'dan ABD Dışişleri Bakanı'na, İstanbul, 29 Haziran 1934'den aktaran; Karabatak, agm., s. 71.

[24] Karabatak, aynı yer.

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus ise, Aydın Sefa Akay'ın değerlendirmesiyle, üç kıtaya yayılmış bir devletten nispeten kıyaslanamayacak kadar küçük bir toprak parçasına yığılmış bir nüfusun ulus-devlet olarak kurulan Türkiye'deki varlığıdır. Yaklaşık on yıl süren bir savaş döneminde kontrolsüz olarak gerçekleşen göçler ve yerli nüfusun neredeyse üçte birini oluşturan göçmenler, sistemli bir iskân politikasını gerekli kılmaktadır. "*...Ülke nüfusunu Devletin mecburi iskâna tâbi tutması, bunu yaparken etnik ve dil özelliklerini dikkate alması, İnsan Hakları kavramının bugün ulaştığı noktada hoş görülemeyecektir. Ancak genç Türkiye Cumhuriyeti'nin yukarıda bahsolunan durumu, gerek 1934 yılında tüm dünya ülkelerinin benzer olaylara karşı davranış biçimi ve İnsan Hakları kavramının bunlara paralel konumu, en azından normatif insan hakları hukuku bakımından doğal olarak kabul edilmektedir.*"[25] Tüm bu gelişmeler bir arada değerlendirildiğinde azınlıklara karşı Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında ortaya çıkan güvensizliğin de etkisiyle bir programın uygulamaya konulduğu akla yatkın gelmektedir.

Trakya Olaylarının meydana gelmesinde bir başka etken de Almanya'da Nazi Partisi ve Hitler'in iktidara gelmesi, bunun Türkiye'ye etkisi ve ülkedeki antisemit yayınlar gösterilmektedir. Bu bağlamda Cevat Rıfat'ın Naziler tarafından Almanya'ya davet edilmesi ve dönüşünde "Türkiye'de bir Nazi Partisi kurma tasarısı, bol para, propaganda malzemesi ve antisemit malzemeyle Türkiye'ye geri..." döndüğü ifade edilmektedir.[26]

Cevat Rıfat'ın *Millî İnkılâp* adlı dergiyi 1 Mayıs 1934 tarihinde çıkarmaya başlaması ve bu dergi vasıtasıyla yoğun antisemitist yayınlara başlaması ile Trakya Olaylarının toplumsal altyapısını hazırladığı iddia edilmektedir.[27] Ancak 1930'lu yılların ulaşım ve basın dağıtım imkânları düşünüldüğünde *Millî İnkılâp* dergisinin bir ay gibi kısa bir sürede Yahudilere karşı tüm bölgede genel bir saldırının düşünsel altyapısını hazırlaması akla uzak gelmektedir. Dolayısıyla böyle bir toplu hareketi yalnız başına bu dergisiyle açıklamaya çalışmak olayı basite indirgemek, dönem itibarıyla Yahudi karşıtı yayınları, dolayısıyla bunların Trakya olaylarına etkisini sadece bu bir aylık sürede söz konusu dergisiyle sınırlandırmak hata olur. Elza Niyego olayında da görüldüğü gibi, 1922'lerden başlayarak zaman zaman dozu artarak devam eden ve 1934 Trakya olaylarından Varlık Vergisi yıllarına uzanan azınlık karşıtı yayınlardan bahsetmek mümkündür. Örneğin Rıfat N. Bali'nin verdiği 6 Mayıs 1934 tarihli, *Vakit* gazetesinde Çanakkale çıkışlı bir haber ilginçtir:

> Bugün -bilâ mübalağa söyliyebilirim ki- Çanakkale vilâyeti iktisadî cepheden tamamiyle Yahudilerin eline geçmiştir. Bütün köyler ve hatta şehir halkı bile bu bir avuç Beni İsrail'in esareti altına

---

[25] Aydın Sefa Akay, *Türkiye'de İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi 1919–1938*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2004, s. 544.

[26] Levi, agm., s. 11.

[27] Levi, s. 14.

> girmişlerdir. İki yüz bin nüfusluk koca bir vilâyet, bu bezirgânların elinde inlemektedirler.
>
> İşte icra dairesinin dosyaları meydandadır! Bu dosyalar içinde en çok alacaklı olanlar Yahudilerdir. Bezirgânlar 60 liralık senetleri 300 liraya çıkarmışlardır. Köylerde bütün tarlalar Yahudilerin eline geçmiştir. Köylüler bu tarlaları icarla kullanmaktadır. Özbek çiftliği de Yahudilere satılmakta iken yanlış bir muameleden dolayı durdurulmuştur!
>
> Hükûmetimiz buradaki alım satım muamelerinin içyüzüne bakmalıdır. Bunların çoğu zavallı halkın bir kaç bezirgâna hile yüzünden borçlanmasından dolayı mallarının yok pahasına satılmasından başka bir şey değildir! Köylülerimizin muhtekirlerden kurtulmaları lazımdır.
>
> İki seneden beri bura icra memurluğunda bulunan İzzet Bey'in kanunun şümulü dairesinde halkın hukukunu muhafazaya çalışmakta olduğunu haber aldım. Fakat, ne de olsa onun bu gayretleri köylüleri kurtarmağa kâfi gelemez. Bu işler ancak hükümetimizin şedit bir tedbiri ile hallolunabilir. [28]

Bölgede olayların başlamasından önce yani Haziran ayı ortalarından itibaren Hükûmetin Yahudileri Trakya'dan çıkarmak istediği, ancak bunu kolluk kuvvetleriyle değil baskı ve tertiplerle yapacağı dedikoduları yayılmaya başlamıştır. Esasen yeni çıkan İskân Kanunu ile birlikte azınlıklar arasında bu türden bir endişe yaşanmaktadır.[29]

Diğer taraftan Yahudiler, Uzunköprü'de Türklere karşı Haziran ortalarında boykot yapmışlar buna karşı önlem olarak Türkler, Sebzeciler Kooperatifi ve Kozacılar Birliği adı altında iki şirket kurmuşlardır. Cumhuriyet gazetesine göre Türklere karşı boykotun bir sonuç getirmediğini gören Yahudiler Uzunköprü'yü terk etmişler ve ilçede 28 Haziran itibarıyla loğusa bir kadından başka Yahudi kalmamıştır.[30] Söylentilerin yayılmasıyla endişeye düşen Musevi cemaati 25 Mayıs 1934 tarihinde Başbakanlığa dilekçe vermiş ve olayların başlamasından bir ay önce Hükûmet, duyulan endişeden haberdar edilmiştir.[31]

---

[28] Ragıp Kemal, "Köylü bezirgânların elinden kurtarılmalıdır", *Vakit*, 6 Mayıs 1934'ten aktaran Bali, "Yeni Bilgiler.", e-metin.

[29] Karabatak, agm., s. 71.

[30] *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1934, s. 3.

[31] Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001**,** s. 78.

Trakya Yahudi Olaylarının Çanakkale'de Başlaması ve Diğer İllere Yayılması

Olaylar 1934 Haziran ayının ikinci yarısında Çanakkale'de başlamıştır.[32] İlk aşamada Yahudilere şehri terk etmelerini isteyen, bunun Hükûmetin ve İsmet Paşa'nın arzusu olduğunu içeren tehdit mektupları gelmeye başlamıştır.[33] 21 Haziran 1934 günü tehditlere dövme olayları ve yağmalamalar eklenmiştir. Olaylar vali ve CHP il merkezine şikâyet edilmiştir. Atatürk'ün 25 Haziran 1934 günü şehri ziyareti sırasında konu kendisine aktarıldığında emri üzerine Yahudi dükkân ve evleri güvenlik güçlerince koruma altına alınmış ve olaylar bir süreliğine yatışmıştır. Ancak devam eden günlerde şehrin ileri gelen Yahudilerinin tekrar tehdit mektupları almaya başlamaları üzerine bu ölüm tehditleri karşısında 1.500 Yahudi Çanakkale'yi terk edip İstanbul'a sığınmışlardır.[34]

Çanakkale'de başlayan olaylar, 30 Haziran'dan itibaren Trakya'ya sıçramıştır.[35] Yahudi karşıtı bildiriler dağıtılmış ve işyerlerine boykot uygulanmıştır. Birileri Yahudilere karşı halkı tahrik ediyor ve diğer taraftan onlardan mal alınmaması hususunda tehditlerde bulunuyorlardı.[36]

Bildiri, tehdit ve boykotlar başladıktan dört gün sonra Kırklareli'nde 3–4 Temmuz gecesi yaşananlar diğerleriyle kıyaslandığında çok daha büyük boyutluydu.[37] 3 Temmuz akşamı başlayan olaylar 4 Temmuz'da da devam etmiş, Yahudilerin evleri taşlanmış, kapı ve camları kırılmıştır. Saldırıya muhatap olan Yahudiler bir şekilde kırlara kaçmışlar ya da komşularının evlerine sığınmışlardır. Sabah trenle İstanbul'a gelen Yahudilerin anlattıklarına göre 120 ev çocuklar tarafından taşa tutulmuştur. Saldırıdan kurtulan evler yalnızca polis evlerine komşu olanlardı. Olaylara müdahale eden polis ve jandarma ekipleriyle saldırganlar arasında çatışma çıkmış ve bir jandarma onbaşısı saldırganlar

---

[32] *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Temmuz 1934, s. 1. Ayrıca bkz. Esther Benbassa – Aron Rodrigue, *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 242-244.

[33] Karabatak, agm., s. 71. Yahudilere gelen bu tür tehdit mektupları ilk değildi. 1923 yılında Urla Yahudi cemaatinin yöneticilerine de kasabayı yirmi dört saatte terk etmelerini isteyen imzasız mektuplar gelmişti. Bkz. Henri Nahum, *İzmir Yahudileri*, Çev. Estreya Seval Vali, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.s. 225. Benzer şekilde 1923 yılı sonları Çorlu'da resmî merciler Yahudilere 48 saat süre vererek ilçeyi terk etmelerini istediler. Cemaatin hükûmet nezdinde girişimde bulunması üzerine olayın gerçekleşmesi engellenmiştir. Çatalca'da tekrarlanan olayda ise Yahudiler eşyalarını bırakarak ilçeyi terk etmişlerdir. "Expulsion of Jews from Thrace", *The Jewish Chronicle*, 7 Aralık 1923 (s. 18)'den aktaran Bali, *Bir Türkleştirme*, s. 47.

[34] Levi, agm., s. 13. *Cumhuriyet*, 12 Temmuz günkü baskısında Çanakkkale ve Gelibolu'da bir tek Yahudi kalmadığını yazmaktadır. *Cumhuriyet***,** 12 Temmuz 1934, s. 3.

[35] *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Temmuz 1934, s. 1.

[36] Karabatak, s. 76-77.

[37] Trakya Olaylarını bizzat yaşamış olanların hayat hikâyeleri için bkz. Erol Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'de Yahudiler Yaşardı...,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 249-268.

tarafından müteaddit bıçak darbeleriyle öldürülmüş,[38] bir Yahudi de yaralanmıştır. Olaylarda yaklaşık otuz kişi gözaltına alınmıştır.[39] Olayların Trakya'nın diğer illerine de yayılması üzerine 3 Temmuz günü cemaat önde gelenlerinden Gad Franko ve Mişon Ventura Ankara'ya gitmişler ve Mustafa Kemal Paşa'dan randevu alıp yardımını talep etmişlerdir.[40]

Çanakkale ve Kırklareli'nde yaşananlar Gelibolu, Babaeski, Lüleburgaz ve Edirne'de de meydana gelmiştir. Bölgeden İstanbul'a kaçan Yahudiler, Balat, Ortaköy ve Kuzguncuk semtlerindeki akrabalarının yanlarına yerleşmişlerdir.[41] Nispeten fakir ve kimsesiz olanlar da Yahudi Hastanesi ve havraya yerleştirilmiştir.[42] İstanbul'un genç Yahudileri, Sirkeci tren garında ve otobüs garajında nöbet tutup, gelenleri karşılamıştır.[43] Bir kısmı da otellere yerleştirilen Yahudilerden sahip oldukları bütün ticarî eşyalarını tren vagonlarına yükleyerek İstanbul'a gelenler de olmuştur.[44]

Lüleburgaz'da elli hane olan Yahudilerden on hanesi, Uzunköprü'de yüz haneden doksan beşi polis ve jandarmanın gayretlerine rağmen İstanbul'a kaçmıştır. Edirne'de çıkan olaylarda ise bin civarında Yahudi ailesinden yüz – iki yüzü bulan sayıdakiler trenle İstanbul'a sığınmıştır. Babaeski'de çıkan olaylar ise halkın müdahalesiyle önlenmiştir.[45]

Olayların Çanakkale'de başladığı 21 Haziran 1934 günü ile bütün Trakya'ya yayıldığı 4 Temmuz 1934 tarihleri arasında gazetelerde herhangi bir haber çıkmamıştır. 4 Temmuz'dan itibarendir ki gazetelerde olayları tüm ayrıntılarıyla görmek mümkündür.[46] Olayların akabinde tatilini yarıda kesip Ankara'ya dönen İsmet Paşa, 5 Temmuz'da Meclis'te yaptığı konuşmada:

> Trakyada bazı Yahudi vatandaşların, kendi şikâyetlerine göre, mahallî tertipler yüzünde hicrete mecbur olduklarını ve bazılarının da İstanbul'a hicret ettiklerini haber almıştır. Türkiye'de her fert Cumhuriyet kanunlarının emniyet ve muhafazası altındadır.

---

[38] *Akşam* gazetesinin haberine göre bir Yahudi evine girmeye çalışan grubu engellemeye çalışan jandarma onbaşısı gruptaki birisi tarafından bıçakla yaralanmış, kaldırıldığı hastanede ölmüştür. Bkz. *Akşam*, 10 Temmuz 1934, s. 2; *Cumhuriyet,* 11 Temmuz 1934, s. 1.

[39] Karabatak, s. 71-72; Benbassa–Rodrigue, *age*., s. 243.

[40] Levi, agm., s. 15.

[41] Cumhuriyet gazetesi, Yahudilerin Trakya'dan İstanbul'a göçüne ilginç bir bakış açısıyla farklı bir yorum getirmektedir: "Edirne'den ayrılan ve müçtemian çalışmakta olan Musevilerin İstanbul'a hicretlerinin bir cebir ve tazyiktan ziyade son iktisadî buhran yüzünden orada umdukları kazancı temin edememelerinden ileri geldiği tahakkuk etmiştir. Bu suretle ayrılanlar haricinde Edirnede bütün Museviler işlerile, güçlerile meşgul bulunmaktadırlar", *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1934, s. 1.

[42] Karabatak, s. 72.

[43] Levi, s. 15.

[44] "Şehrimize gelen Museviler", *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1934, s. 4.

[45] Karabatak, s. 72.

[46] Levi, s. 16.

> Antisemitizm Türkiye metaı ve zihniyeti değildir. Vakit vakit hariçten bizim memleketimize girer ve derhal önüne geçilir. Bu feveranın da böyle bir salgın olması muhtemeldir. Böyle cereyanlara katiyen müsaade etmeyeceğiz. Hâdiseyi Ankara'ya gelir gelmez haber aldı. Verdiğim katî emirler üzerine bu cereyan tamamile durdurulmuştur. İstanbula gelen vatandaşlar yerlerine dönmekte serbesttirler. Mesuller mahkemeye teslim edilmiştir; ve edilecektir. Bu gün de Dâhiliye vekilini oralara gönderiyorum. Mütecasirler şiddetle tecziye edilecektir." diyordu.[47]

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, beraberinde Trakya Müfettiş-i Umumîsi İbrahim Tali Bey, Müfettişlik Müşaviri Şükrü Bey, Emniyet-i Umumiye Muavini Cemil Bey ve Mülkiye Müfettişi İsmail Hakkı Bey olduğu hâlde 7 Temmuz 1934 günü Kırklareli'ne gitmiştir.[48] Bir gün sonra Edirne'ye geçen Vekil, 10 Temmuz günü Gelibolu'daki araştırmaları sonrasında Çanakkale'ye geçmiş[49] ve 11 Temmuz günü Ankara'ya dönmüştür.[50]

Hükûmet, 11 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın da katıldığı özel bir toplantı yapmıştır.[51] Dâhiliye Vekili'nin sunduğu raporun görüşüldüğü toplantı sonrasında 15 Temmuz 1934 günü konuyla ilgili olarak olayların özetini yapan bir Hükûmet tebliği yayınlanmıştır.[52] Tebliğ, olayların başlaması ve gelişmesini özetledikten sonra, Hükûmetin aldığı tedbirleri ve yapılacaklarını sıralamaktadır. Tebliğin içeriği özetle aktarılabilir:

Trakya'da I. Dünya Savaşı'nda başlayıp Mütareke ve İstiklal Savaşı yıllarında devam eden Yahudi aleyhtarlığı mevcuttur. Bu durum Cumhuriyet'le beraber bir miktar yatıştıktan sonra son senelerde yeniden dünyanın değişik yerlerinden antisemitizmin değişik formülleriyle ülkeye girmiştir.

Son zamanlarda bazı risalelerle Türk ve Yahudi unsuru birbirlerine kışkırtma amacı vardır ve durum her iki tarafın birbirlerine karşı duygu ve bakışlarını karıştırmıştır. Bu çerçevede Hükûmet, her iki taraftan vatandaşların Dâhiliye Vekiline anlattıkları birbirlerine bakışlarını ve söylediklerini açılamayı uygun bulmamaktadır. Ancak bu şikâyetlerde uluslararası semitizm ve antisemitizmin edebiyatının bütün "siyasî, iktisadî ve millî" unsurları görülmektedir.

Bu çerçevede Yahudilerin yabancı kültür ve dilde devam etmekte kararlı oldukları ve içlerinde gayrıaskerî bölgelerde ülkenin güvenliği için "zararlı ve

---

[47] *TBMMZC*, Cilt 23, Devre: IV, İçtima: 3, Yetmiş sekizinci İnikat, s. 456.

[48] *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1934, s. 1; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Temmuz 1934, s. 3; *Haber*, 6 Temmuz 1934, s. 1; *Vakit***,** 8 Temmuz 1934, s. 1.

[49] *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1934, s. 6.

[50] *Akşam*, 10 Temmuz 1934, s. 2; *Vakit*, 8 Temmuz 1934, s. 1.

[51] *Cumhuriyet*, 11 Temmuz 1934, s. 1.

[52] *Haber,* 15 Temmuz 1934, s. 6; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1.

casus adamlar bulunduğu hakkındaki zanlar mevcuttur". Buna karşın Yahudi aydınları "*Türk kültürü ile kaynaşma gösterdikleri arzunun hakikî ve ciddî olduğu ve memleketin emniyeti için sadakat ve vatandaşlık vazifesine riayet hisleri aleyhindeki şayiaların haksız ve isbatsız olduğunu samimiyetle bildirmektedirler.*"[53]

Hükûmet tebliği, olayların çıkışından önce Yahudilerin bölgeden açıktan açığa değil "*hususî tertipler ve tazyikler*" ile çıkarılacağı dedikodularının yayıldığına da işaret etmektedir.[54] Tebliğ olayların gelişimini aşama aşama verdikten sonra alınan önlemleri ve bundan sonra yapılacakları anlatmaktadır.[55]

Olayları Yatıştırmaya Yönelik Resmî Önlemler

Dâhiliye Vekili'nin de denetleme amacıyla ziyaretini izleyen günlerde bölgede sıkıyönetim ilân edilmiştir. Seyahatler yasaklanıp, polis ve jandarma devriyeleri bölgenin tüm yerleşim birimlerinde kontrollere başlamışlar, Yahudilere ait ev ve işyerlerine nöbetçiler yerleştirilmiştir.[56]

İnceleme sonucunda Kırklareli Emniyet Müdürü görevden alınmış, İl Jandarma Komutanı başka bir ile atanmıştır. Kırklareli'nde bir polis memuru, Ticaret Odası Başkanı ve Belediye Reisi tutuklanmışlardır. Kırklareli Valisi Faik (Üstün) Bey, bakanlık emrine alınmıştır.[57]

Bu arada Cevat Rıfat Atilhan'ın çıkardığı *Millî İnkılâp* dergisi 17 Temmuz 1934 tarihinde "neşriyatile memleket içinde ve dışında fena bir cereyan husule getirmek ve millî vahdeti bozmak gayesini takip ettiği anlaşıldığından matbuat kanununun ellinci maddesi mucibince, tadili İcra Vekilleri heyetince kabul olunmuştur."[58]

İsmet Paşa'nın konuşması ve bölgeye Dâhiliye Vekili'nin seyahati üzerine İstanbul'a sığınanlar alınan sıkı önlemlerinin sağladığı güvenli ortamın verdiği cesaretle 7 Temmuz'da oturdukları yörelere geri dönmeye başlamışlardır.[59] Bu geri dönüş 12 Temmuz'a kadar devam etmiştir. Olaylar sırasında tutuklananlardan üçü, 18 Temmuz'da üç ay ile bir yıl arası değişen hapis

---

[53] *Haber*, 15 Temmuz 1934, s. 6; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1. *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Temmuz 1934, s. 1, 5.

[54] *Hâkimiyeti Milliye*, 15 Temmuz 1934, s. 1.

[55] *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1; *Haber*, 15 Temmuz 1934, s. 6.

[56] Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1999, s. 68; Levi, *age*., s. 120.

[57] *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1934, s. 3.

[58] "Şehrimize gelenler yerlerine dönüyorlar", *Cumhuriyet*, 17 Temmuz 1934, s. 1. Cevat Rıfat Atilhan ile Musevi cemaati mensupları arasındaki münakaşalar daha sonraki yıllarda da devam edecektir. Bkz. Eli Şaul, "Çok Sayın Üstadım Bay Cevat Rifat'a açık mektup", *Şalom***,** 24 Haziran 1946, s. 1, 4; İzak Şaul, "Yahudi Düşmanlarına..." (Şiir) *Şalom*, 22 Temmuz 1946, s. 2; *Şalom*, 9 Eylül 1946, s. 1,4; Avram Leyon,"Boşuna Zahmet!..." *Şalom*, 5 Şubat 1948, s. 1-4.

[59] *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Temmuz 1934, s. 3.

cezalarına çarptırılmışlardır. 22 Temmuz'da ise altı kişi altı ay ve üstü hapis cezalarına çarptırılmışlardır. [60]

Olayların arkasından yapılan Hükûmet tebliğine göre onüç bin Trakya Yahudi'sinden üç bininin göç ettikleri; alınan tedbirlerle bunların geri dönmeye başladıkları bildirilmiştir. Yahudilere ait olup çalınan mallardan %75'i bulunup sahiplerine iade edilmiştir.[61]

Trakya'da yerleşik Yahudiler ekonomik açıdan varlıklı kimselerdi. Genelde nakliye, sanayi, küçük zanaat ve ticaretle uğraşıyorlardı. Ekseriyet itibarıyla bölgedeki Türklerden zengindiler. Halûk Karabatak'ın aktardığı ABD İstanbul Konsolosunun raporuna göre, olayların genişleme ve halk nezdinde destek bulmasında bu faktör de önemli rol oynamıştır.[62] Dönemin basınında da olaylar değerlendirilirken bölgedeki Yahudi aleyhtarlığının iktisadî nedenleri üzerinde durulmaktadır.[63]

Filistin'e kitlesel ilk göç hareketi Trakya Yahudi olayları sonrasında meydana geldi. Trakya'dan İstanbul'a gelmiş olan Yahudiler kendi aralarında yeminleşerek Filistin'e göç etme kararı almışlardır. Bu çerçevede 1934 yılında 521, 1935 yılında 1445 Yahudi Türkiye'den göç etmiştir.[64]

Eşzamanlı olarak geneli itibarıyla Türk Musevileri arasında pek rağbet görmeyen Siyonizm, yaşanan olaylardan sonra ilgi görmeye başlamıştır. Bu doğrultuda gayrı resmî ilk teşkilât *Ne'emanei Tsion* adıyla Sabetay Dinar, Moiz Nacar, Reuven Armal ve Eli Şaul adlı üç Yahudi gencinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Balat'ta faaliyetlerine iki üç yıl kadar devam eden teşkilât daha sonra Galata ve Kuledibi'nde semtlerinde de çalışmalarına devam etmiştir.[65]

Öte yandan Millî Türk Talebe Birliği'nin talepleriyle azınlık cemaatlerinin ticarette Türkçe kullanmaları yönündeki propagandalarının yaşanan dönem itibarıyla Trakya'daki olaylara da etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede olaylardan on gün sonra Büyükada'da Türkçe dışında ticarî isimler kullanan oteller öğrencilerin uyarmasıyla tabelalarını indirmişler ve otel sahipleri Türkçe ticarî unvan kullanacaklarını beyân etmişlerdir.[66]

---

[60] Karabatak, agm., s. 74.

[61] *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1.

[62] Karabatak, agm., s. 74. Ayrıca Besalel, *age*.,s. 69.

[63] "...Ticaretle melûf olan Musevinin saf köylü ile teması murabahanın bütün şekillerini ve bütün neticelerini ortaya çıkarır..." Bkz. "Trakya'da Musevilere Karşı Yapılan Hareket Hakkında" *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 1.

[64] Bali, *Bir Türkleştirme*, s. 260-262. Olayların nüfus değişimine etkisiyle ilgili olarak bkz. Erol Haker, *Bir Zamanlar Kırklareli'de Yahudiler Yaşardı*…, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 299.

[65] Bali, *Bir Türkleştirme,* s. 259.

[66] *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1934, s. 2.

Sonuç

1934 yılı Haziran ayında Çanakkale'de başlayıp Trakya'da Yahudilerin meskûn oldukları yerleşim birimlerine yayılan olaylar Musevi cemaati açısından sonuçları itibarıyla Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e uzanan süreçte önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.

İmparatorluğun dağılma sürecinde diğer gayrımüslim cemaatlerle kıyaslandığında sürekli olarak devletin yanında bir politika izlemiş olan Yahudiler için Trakya Olayları güven sarsıcı bir ortam doğurmuştur. Her ne kadar olayların nihayetinde Mustafa Kemal Paşa ve Hükûmetin müdahalesi ile emniyet ve asayiş tekrar tesis edilse de üç binin üzerinde Yahudi'nin oturdukları yerleri terk etmeleri toplulukta bir incinmeye neden olmuştur.

Bunun sonucu olarak Yahudi cemaatinde Devlete karşı bir küskünlük oluşmasa da; dünyadaki Siyonist propagandaya kapılar aralanmış; Siyonizm, olaylar sonrası cemaat mensupları arasında kabul görmeye başlamıştır. Yukarıda belirttiğimiz üzere Türk Yahudilerinin 1934 ve izleyen yıllarda Filistin'e göçlerinde bir artış söz konusudur. Bu süreç II. Dünya Savaşı yıllarında Varlık Vergisi uygulamasının da etkisiyle İsrail'in kurulduğu yıllar ve sonrasında devam edecektir.

Olaylar öncesinde yapılan yoğun propaganda ile Yahudi esnaf ve tüccara karşı güvenin sarsıldığı da göz önünde tutulması gereken bir husustur. Dönem ulusal basınında da –örneklerini yukarıda verdiğimiz- yer alan Yahudi karşıtı propagandanın bir sonucu olarak bu kimselerin ticarî faaliyetlerine ciddî bir sekte vurulduğu söylenebilir. Dolayısıyla 1930'lu yılların iktisadî koşulları içerisinde zaten kıt olan olanakların daha da daralması Yahudi cemaati mensuplarının Filistin'e göçleri noktasındaki düşüncelerini kuvvetlendirmiş olmalıdır.

Çanakkale'de başlayan olayların otuzlu yıllardan günümüze bu ildeki yansıması ise Yahudilerin bütünüyle kaybolmuş bir azınlık cemaati durumuna gelmesidir. Ağırlıklı olarak merkez ilçede olmakla beraber Bayramiç ve Ezine gibi ilçelerde ikamet edenler de dâhil olmak üzere Trakya olayları, Varlık Vergisi uygulaması ve İsrail devletinin kurulması silsilesinde Çanakkale Yahudileri ili terk etmişlerdir.

Kaynaklar

AKAY, Aydın Sefa (2004) *Türkiye'de İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi 1919–1938*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Akşam (1934) 10 Temmuz.

AKTAR, Ayhan (2001) *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BALİ, Rıfat N. (1999) Yeni Bilgiler ve 1934 Trakya Olayları, Tarih ve Toplum, C. 31, S. 186, Haziran, http://www.anarres.net/yah/tr/trol6/ html, 01.07.2005.

BALİ, Rıfat N. (2001) *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri Bir Türkleştirme Serüveni (1923-1945)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

BARUTÇU, Faik Ahmet (2001) *Siyasî Hatıralar, Milli Mücadeleden Demokrasiye*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara.

BENBASSA, Esther, Aron RODRİGUE (2001) *Türkiye ve Balkan Yahudileri Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul.

BESALEL, Yusuf (1999) *Osmanlı ve Türk Yahudileri*, Gözlem Yayınları, İstanbul.

BULUT, Faik (1991) *Belgelerle Dersim Raporları*, Yön Yayınları, İstanbul.

Cumhuriyet (1934) 25 Haziran, 28 Haziran, 6 Temmuz, 7 Temmuz, 11 Temmuz, 12 Temmuz, 16 Temmuz, 17 Temmuz.

Düstur, Üçüncü Tertip, c. 15, Ankara, 1934.

Haber (1934) 6 Temmuz, 15 Temmuz.

HAKER, Erol (2002) *Bir Zamanlar Kırklareli'de Yahudiler Yaşardı...*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hâkimiyeti Milliye (1934) 8 Temmuz, 15 Temmuz.

KARABATAK, Halûk (1996) Türkiye Azınlık Tarihine Bir Katkı 1934 Trakya Olayları ve Yahudiler, *Tarih ve Toplum*, Cilt 25, Sayı 146, Şubat, 68-150.

LEVİ, Avner (1996) 1934 Trakya Yahudileri Olayı Alınamayan Ders, *Tarih ve Toplum*, Cilt 26, Sayı 151, Temmuz.

LEYON, Avram (1948) Boşuna Zahmet!... *Şalom*, 5 Şubat.

NAHUM, Henri (2000) *İzmir Yahudileri*, Çev. Estreya Seval VALİ, İletişim Yayınları, İstanbul.

ORAN, Baskın (2004) *Türkiye'de Azınlıklar*, İletişim Yay., İstanbul.

RODRİGUE, Aron (1997) *Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması*, Çev. İbrahim YILDIZ, Ayraç Yayınları, Ankara.

ŞAUL, Eli (1946) Çok Sayın Üstadım Bay Cevat Rifat'a açık mektup, *Şalom*, 24 Haziran.

ŞAUL, İzak (1946) Yahudi Düşmanlarına..., *Şalom*, 22 Temmuz.

Şehrimize gelenler yerlerine dönüyorlar (1934) *Cumhuriyet*, 17 Temmuz.

TBMMZC, Devre: IV, İçtima: 3, 78. İn'ikat, Cilt 23.

TOPRAK, Zafer "1934 Trakya Olaylarında Hükümetin ve CHF'nin Sorumluluğu", http://www.anarres.net /yah/tr/trol4.html., 03.12. 2005.

Trakya ve Boğazları tahkim ediyormuşuz (1934) *Haber – Akşam Postası*, 12 Temmuz.

Trakya'da Musevilere Karşı Yapılan Hareket Hakkında (1934) *Cumhuriyet*, 16 Temmuz.

Vakit (1934) 8 Temmuz.